

ΠΜΣ «Σχολική Ψυχολογία» (Κατεύθυνση: Σχολική Ψυχολογία)
Τμήμα Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα παιδιά της μουσουλμανικής κοινότητας στο ελληνικό σχολείο

Αλεξάνδρα Γιαννακοπούλου, Βασιλεία Τσέργα

ΣΧΨ101-1803: Διαπολιτισμική Κοινωνική Ψυχολογία στη Σχολική Κοινότητα
Διδάσκων: Βασίλης Παυλόπουλος
Ιανουάριος 2023

Σκοπός

Η διερεύνηση της **παρουσίας**, των **προκλήσεων** και **εκπαιδευτικών πολιτικών** που υιοθετούνται, όπως και η αναφορά **στοχευμένων παρεμβάσεων** και **χρήσιμων πρακτικών** που προωθούν τη **συμπερίληψη** των παιδιών της **μουσουλμανικής κοινότητας** στα ελληνικά σχολεία.

Μουσουλμάνοι στην Ελλάδα

Παλιό Ισλάμ

Μουσουλμάνοι της Θράκης (150.000)

- Αναγνωρισμένη Θρησκευτική Μειονότητα

(Συνθήκη της Λωζάνης, 1923)

- Έλληνες Πολίτες

(Καταγωγή: 50% Τούρκοι, 35% Πομάκοι, 15% Ρομά)

(Anagnostopoulos, 2017; Office of International Religious Freedom, 2019; Tsitselikis, 2012)

Νέο Ισλάμ

Μετανάστες & Πρόσφυγες (520.000)

- Ασία, Μέση Ανατολή, Αφρική

*Αιγύπτος, Σουδάν, Παλαιστίνη, Μαρόκο, Συρία, Λίβανος, Γκάνα, Σιέρα
Λεόνε, Ουγκάντα, Μπαγκλαντές, Ιράν, Κίνα, Σρι-Λάνκα, Αφγανιστάν*

- Αλβανία

(Anagnostopoulos, 2017; Office of International Religious Freedom, 2019; Tounta, 2018; Tsitselikis, 2012)

**Η παρουσία παιδιών μουσουλμανικής θρησκείας
στα ελληνικά σχολεία**

A) Ο μαθητικός πληθυσμός της μειονότητας της Θράκης:

Μητρική γλώσσα

- Τούρκικα
- Σλάβικα
- Ρομανί

Εκπαίδευση

- Μειονοτικό Σχολείο
- Δημόσιο Σχολείο

Παλαιότερα στοιχεία για το μειονοτικό μαθητικό πληθυσμό της Θράκης (1997):

95% φοιτούσαν στο μειονοτικό σχολείο

Σχολική διαρροή

- 65% των αποφοίτων δημοτικού **δεν** ολοκλήρωνε το **υποχρεωτικό γυμνάσιο** (πανελλαδικά το αντίστοιχο ποσοστό δεν ξεπερνούσε το 7%)
- Λύκειο: 500 μαθητές
- Πανεπιστήμιο: φοίτηση σε άλλες χώρες (κυρίως Τουρκία)

Μαθητικός Πληθυσμός της μειονότητας της Θράκης για το 2018-2019:

16.000 μαθητές

- Νηπιαγωγείο: 1.400
- Δημοτικό: 7.700
- Γυμνάσιο: 4.000
- Λύκειο: 3.000
- Ανώτερη εκπαίδευση: 500+ απόφοιτοι λυκείου

(Dragonas et al., 2019)

B) Μουσουλμανικός Μαθητικός Πληθυσμός (Μετανάστες & Πρόσφυγες)

- **65%** των παιδιών προσφύγων και μεταναστών στην Ελλάδα είναι εγγεγραμμένα στο σχολείο (μεγάλο μέρος αυτών είναι μουσουλμάνοι)
- Τα περισσότερα παιδιά **εκτός σχολείου** βρίσκονται στα **ελληνικά νησιά** σε **υπερπλήρη κέντρα υποδοχής** αναμένοντας να μεταφερθούν στην ηπειρωτική χώρα

- Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης

13 Δημοτικά

8 Γυμνάσια

5 Λύκεια

- Δημόσιο Σχολείο

Ηλικίες:

- 4-5 (57%)
- 6-12 ετών (75%)
- 13-15 ετών (62%)
- 16-17 ετών (57%)

Χώρες Προέλευσης:

- Πακιστάν (73%)
- Αφγανιστάν (68%)
- Ιράκ (67%)
- Συρία (66%)

**Προκλήσεις για τα παιδιά μουσουλμανικής
θρησκείας στα ελληνικά σχολεία**

A) Μονοπολιτισμική και μονογλωσσική εκπαιδευτική κατεύθυνση:

- Προώθηση του μοντέλου της **αφομοίωσης**
- **Μη συστηματική** παιδαγωγική **μεθοδολογία** για τη διδασκαλία της αραβικής γλώσσας, κουλτούρας και θρησκείας στα παιδιά μουσουλμάνων μεταναστών
- **Μη κατάλληλο** εκπαιδευτικό **υλικό** για αλλόγλωσσους μαθητές, σχεδιασμένο για την εκπαίδευση των ελληνόφωνων μαθητών

(Βεργιώτη, 2010· Καρασμάνη & Καψή, 2008· Σορώτου, 2014)

-
- Κατηχισμός για τον **ορθόδοξο χριστιανισμό** στο **εκπαιδευτικό υλικό** των Θρησκευτικών του δημοτικού

 - Τα **μειονοτικά σχολεία** χαρακτηρίζονται από **δύο ανεξάρτητα** προγράμματα διδασκαλίας

(Καλλιγά, 2016· Σορώτου, 2014)

B) Εκπαιδευτικοί:

- **Ελλείματα στη διαπολιτισμική εκπαίδευση (μειονοτικά σχολεία):**
 1. Οι **χριστιανοί** εκπαιδευτικοί **δεν** έχουν **καταρτιστεί** σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης
 2. Η κατάρτιση των **μουσουλμάνων** εκπαιδευτικών επαφίεται στην **Ειδική Παιδαγωγική Ακαδημία:**
 - Απόφοιτοι μουσουλμανικών **ιεροσπουδαστηρίων & λυκείου**
 - Το **πρόγραμμα σπουδών** διδάσκεται μόνο στην **ελληνική γλώσσα**

- Προκαταλήψεις εκπαιδευτικών (μεικτά σχολεία):

1. Έμφαση στις **διαφορές** και όχι στα κοινά στοιχεία

2. Αναπαράσταση **μουσουλμάνων** παιδιών ως **ήσσονος σημασίας μαθητές**

3. Προκατάληψη απέναντι στις **θρησκευτικές** τους πεποιθήσεις, τη μητρική τους **γλώσσα**, τη μορφή της **οικογένειάς τους** και τα πολιτισμικά τους **ήθη**

(Βασιλορείζης, 2019· Σιάκκα, 2017)

Γ) Αποκλεισμός από συμμαθητές:

- Στιγματισμός μουσουλμάνων παιδιών **λόγω της διαφορετικής θρησκείας, μητρικής γλώσσας, εμφάνισης και κοινωνικοοικονομικής θέσης** (Βασιλορείζης, 2019)
- **Απροθυμία** συνεργασίας στη τάξη (Βασιλορείζης, 2019)
- Επαφή **μόνο** στο σχολικό πλαίσιο (Σορώτου, 2014)

(Βασιλορείζης, 2019· Σορώτου, 2014)

Δ) Σχολική αποτυχία & διαρροή

- **Περιορισμένη** ανταπόκριση του **εκπαιδευτικού συστήματος** στις ανάγκες των μουσουλμάνων παιδιών
- **Ελλιπής στήριξη** από την οικογένεια
- **Περιορισμένη συνεργασία** ανάμεσα στη δομή του σχολείου και την οικογένεια

(Βασιλορείζης, 2019· Σορώτου, 2014)

**Εκπαιδευτική πολιτική για τη συμπερίληψη
παιδιών μουσουλμανικής θρησκείας**

Μειονοτικά σχολεία της Θράκης (Συνθήκη της Λωζάνης, 1923):

- Δημόσια & ιδιωτικά (ιδρύονται από μέλη της μειονότητας)
- **Ισότητα** με τυπικά δημόσια σχολεία
- Διδασκαλεία **Κορανίου** για καλλιέργεια θρησκευτικής ταυτότητας
- Διδασκαλεία μαθημάτων στα **Τούρκικα & Ελληνικά**
- Εκπαιδευτικοί **Μουσουλμάνοι & Χριστιανοί**
- Ωρολόγιο & αναλυτικό πρόγραμμα **σε αναλογία** με **τυπικά** δημόσια σχολεία
(τηρούν μουσουλμανικές θρησκευτικές αργίες & μεσημεριανή προσευχή)

Διαπολιτισμική Εκπαίδευση (1996):

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις που στοχεύουν στη δημιουργία **κοινωνικής συνείδησης, σεβασμού της διαφορετικότητας και συνεργασίας** όλων των μελών μιας κοινωνίας. Δίνεται προτεραιότητα στη **γλωσσική και πολιτισμική ποικιλία** των σχολικών τάξεων.

Το Πρόγραμμα «Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων» (1997-2019)

- Σχολική & κοινωνική ένταξη μαθητικής μειονότητας Θράκης
- Μείωση σχολικής διαρροής
- Τυπική & μη τυπική εκπαίδευση

Ίδρυση Διαπολιτισμικών Σχολείων:

Ειδικά προγράμματα με έμφαση στη διαπολιτισμική επικοινωνία

Επιλογή εκπαιδευτικών βάσει:

- εμπειρίας στη διαπολιτισμική εκπαίδευση
- γνώση των μητρικών γλωσσών των μαθητών
- διδασκαλία της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας

Τυπικά Δημόσια Σχολεία:

- Εκσυγχρονισμός βιβλίων Θρησκευτικών για ανάγκες όλων των μαθητών
- Δυνατότητα απαλλαγής από μάθημα Θρησκευτικών

(Βασιλορείζης, 2019· Σορώτου, 2014)

**Σχεδιασμός & Υλοποίηση Παρεμβάσεων για
παιδιά μουσουλμανικής κοινότητας**

Το Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Μουσουλμανοπαίδων (1997-2019)

Σχεδιασμός:

- **Χαρτογράφηση πεδίου δράσης:**

Διεξαγωγή ερευνών με αντικείμενο την **κατανόηση παραμέτρων** που σχετίζονται με **μουσουλμανικό πληθυσμό**.

- **Δημιουργία διεπιστημονικής ομάδας**

(κοινωνιολόγοι, ψυχολόγοι, παιδαγωγοί, γλωσσολόγοι, ιστορικοί, φιλόλογοι, ανθρωπολόγοι, νομικοί)

(Dragonas et al., 2019)

- **Στόχοι Προγράμματος:**

1. **Άρση** της απομόνωσης & **ένταξη** στο εκπαιδευτικό σύστημα και κοινωνία
2. **Σεβασμός** της θρησκευτικής, γλωσσικής και εθνοτικής ταυτότητας
3. **Αποδοχή** των ταυτοτήτων από την πλειονότητα

Υλοποίηση:

Στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης:

- Δημιουργία **νέων** σχολικών **βιβλίων**, **2 ηλεκτρονικών μεθόδων** εκμάθησης της ελληνικής & **πολυτροπικού εκπαιδευτικού υλικού** για εκπαιδευτικούς
- **Συμμετοχή εκπαιδευτικών** στη διαμόρφωση των **βιβλίων** & εκπαιδευτικών **εργαλείων**
- Βιωματική **επιμόρφωση** εκπαιδευτικών

Στο πλαίσιο της μη τυπικής εκπαίδευσης:

- **10 Κέντρα Στήριξης του Προγράμματος (ΚΕΣΠΕΜ)**

(μαθήματα σε παιδιά πρωτοβάθμιας & δευτεροβάθμιας, δανειστική βιβλιοθήκη, μαθήματα Τουρκικών σε εκπαιδευτικούς, μαθήματα Ελληνικών σε ενήλικες, πολιτιστικές εκδηλώσεις, δημιουργικές δραστηριότητες)

- **4 Κινητά ΚΕΣΠΕΜ** για προσέγγιση 52 απομονωμένων οικισμών

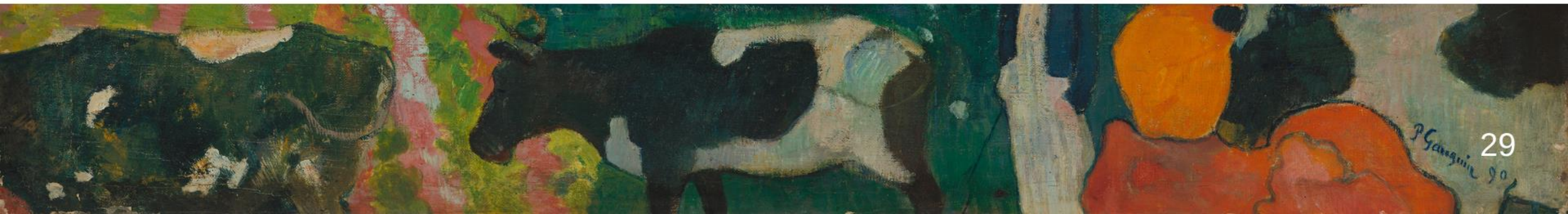
(δανειστικά βιβλία, υπολογιστές, εκπαιδευτικά παιχνίδια)

- **Δημιουργικά Εργαστήρια Νέων (ΔΕΝ)**

(δραστηριότητες για παιδιά & εφήβους πλειονότητας και μειονότητας)

Άλλες Παρεμβάσεις

Κωμωδία “Ιππείς” του Αριστοφάνη:

- Υλοποίηση σε **μειονοτικό σχολείο** του νομού Ροδόπης
- Ανάγνωση του ελληνικού κειμένου και μετάφραση στη τουρκική γλώσσα
- Εκπαιδευτικά **κινούμενα σχέδια** σε σχέση με την αρχαία Αθήνα
- Μελέτη χαρτών της πόλης
- **Συζήτηση** για την καθημερινότητα των κατοίκων της πόλης
- **Δίγλωσση** θεατρική παράσταση

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής:

- Εκπαιδευτικό **υλικό** για διαφορετικές βαθμίδες εκπαίδευσης & γνωστικά αντικείμενα για **αλλόγλωσσους μαθητές**

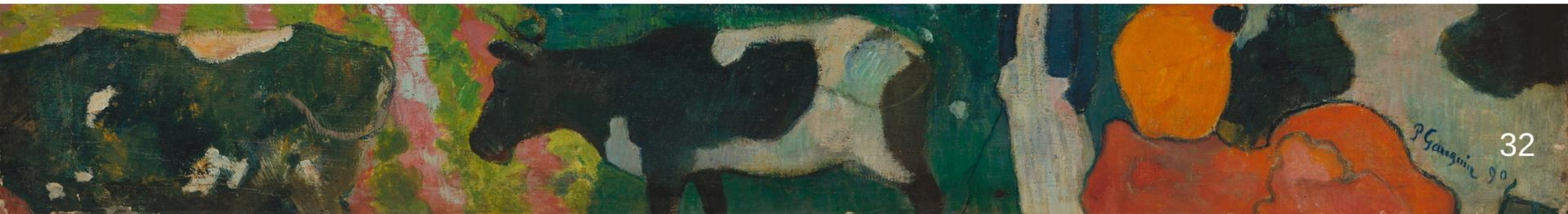
Πρόγραμμα Ταχύρρυθμης Μάθησης (Accelerated Learning Program):

- Αναπτύχθηκε για **πρόσφυγες & μετανάστες εφήβους γυμνασίου**
- Κατάλληλα εκπαιδευτικά **υλικά**

(γλωσσάρια οδηγούς για εκπαιδευτικούς & διαγνωστικά τεστ)

Προτάσεις για τη συμπερίληψη παιδιών μουσουλμανικής θρησκείας στα ελληνικά σχολεία

- Σύνδεση τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης
- Βιωματικές και ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες
- Σύνδεση οικογένειας και σχολείου
- Σεβασμός στη πολιτισμική ταυτότητα των παιδιών (απόδοση σημασίας στη θρησκεία & γλώσσα)
- Σχολικός Σύμβουλος/ Ψυχολόγος με εξειδίκευση στη διαπολιτισμική εκπαίδευση

- Επιμόρφωση εκπαιδευτικών σε διαπολιτισμικά θέματα
- Μετατροπή της ελληνικής γλώσσας σε εργαλείο σχολικής & κοινωνικής ανόδου
- Χρήση σύγχρονων τεχνολογιών
- Πρωτότυπη παρουσίαση μαθησιακού υλικού

Συμπεράσματα

- **Πρακτικές που αποδίδουν σημασία στη θρησκεία μειονοτικών ομάδων** χρειάζεται να εφαρμόζονται **σε όλα τα σχολεία** ως ευκαιρία **πολιτισμικής συνάντησης** και εμπλουτισμού του "εαυτού".
- Η εφαρμογή τους σε **ορισμένα μόνο σχολεία, δεν προωθεί την ιδέα της συμπερίληψης** μαθητών με **διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο,** συμβάλλοντας στην στερεοτυπική αναπαραγωγή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων τους.

Our ability to reach unity in diversity
will be the beauty and the test of our
civilization.

-Mahatma Gandhi-

Anagnostopoulos, A. N. (2017). *Orthodoxy and islam: Theology and muslim–christian relations in modern Greece and Turkey*. Routledge.

Βασιλορείζης, Γ. (2019). *Η διαχείριση της διαπολιτισμικής ετερότητας από τους εκπαιδευτικούς στην καθημερινότητα του σχολείου: η περίπτωση της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης*. [Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία]. Ανοιχτό Πανεπιστήμιο.

Βεργιώτη, Ε. Η. (2010). *Λόγος και ταυτότητα στην αναπηρία: ζητήματα κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από κείμενα των αναπήρων*. [Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία]. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Dragonas, T., Dafermou, Ch., Zografaki, M., Assimakopoulou, I., Dimitriou, A., Katsiani, and Lagopoulou, V. (2019). 'Language is freedom': A multimodal literacy intervention empowering the Muslim minority in Greece. *The International Journal of Learning: Annual Review*, 26(1), 1-15.

[DOI:10.18848/1447-9494/CGP/v26i01/1-15](https://doi.org/10.18848/1447-9494/CGP/v26i01/1-15)

Καλλιγά, Δ. (2016). *Οι φωνές των Πλειονοτικών Εκπαιδευτικών που εργάζονται στα Μειονοτικά Σχολεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του Νομού Ξάνθης*. [Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία]. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

Καξίρα, Π., Καπλάνη, Ε., Μακρυγιάννης, Σ., & Πουταχίδης, Γ. (2011). Εκπαίδευση γλωσσικών μειονοτήτων: μια έρευνα δράσης στη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης. Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο.

Καρασμάνη, Ε., & Καψή, Β. (2015). *Η κοινωνική πολιτική για τις μειονότητες στην Ελλάδα: το παράδειγμα της μουσουλμανικής μειονότητας της δυτικής Θράκης στον τομέα της εκπαίδευσης*. [Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία]. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

Office of International Religious Freedom (2019). *2019 report on international religious freedom: Greece*. U.S. Department of State. Retrieved Dec 29, 2022, from <https://www.state.gov/reports/2019-report-on-international-religious-freedom/greece/>

Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, & Unicef. (2019). *Access to education for refugee and migrant children in Europe*. Unhcr.

Σιάκκα, Φ. Χ. (2017). *Εκπαίδευση μειονοτήτων και κοινωνικός αποκλεισμός. Αντιλήψεις εκπαιδευτικών στα μειονοτικά σχολεία του νομού Ξάνθης*. [Αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή]. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ).

Σιώκου, Ο. (2020, 26 Νοεμβρίου). *Μαζί, για όλα τα παιδιά: Η εκπαίδευση ωθεί τα παιδιά προσφύγων και μεταναστών να προοδεύουν στην Ελλάδα*. Unicef. Ανακτήθηκε από <https://www.unicef.org/greece/node/376>

Σορώτου, Φ. (2014). *Κοινότητες Αιγύπτιων και Σουδανών μουσουλμάνων μεταναστών/στριών και προσφύγων στην Αθήνα: μορφές εκπαίδευσης και ενδυνάμωση ταυτότητας των παιδιών τους*. [Αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή]. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ).

The UN Refugee Agency. (n.d.) *Πρόσβαση στην Εκπαίδευση*. Ανακτήθηκε από <https://help.unhcr.org/greece/el/h-ζωή-στην-ελλάδα/πρόσβαση-στην-εκπαίδευση/>

Τούντα, Α. Α. (2018). *Κοινότητες μουσουλμάνων στην Ελλάδα μετά το 1990. Το παράδειγμα των φοιτητών του ΑΠΘ. Θρησκευολογική προσέγγιση*. [Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία]. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Tsitselikis, K. (2012). *Old and new Islam in Greece: From historical minorities to immigrant newcomers*. Brill.

Τσιτσελίκης, Κ. (2003). *Η εκπαίδευση της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας*. Κριτική.

